

129 -102 ศิลปะและสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยสยาม
Siam University

มหาวิทยาลัยศึกษาทั่วไป >> <http://elearning.siam.edu>

โดย อาจารย์อังคณา ใจเหิม

ประติมากรรมไทย

- ความเชื่อและแนวคิด
- วัตถุประสงค์การสร้างงาน

- ประติมากรรม คือ การสร้างสรรค์รูปทรงสามมิติโดยการแกะสลัก การปั้นหรือนำส่วนย่อยมาประกอบเข้าด้วยกันเป็นผลงานชิ้นเดียวกัน และนำส่วนที่ไม่ต้องการออกจากรูปทรงโดยส่วนรวม(มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ 2540:814)
- ผู้ที่สร้างผลงานประติมากรรม เรียกว่า “ประติมากร”(sculptor) หรือ “ปฏิมากร”

ความเชื่อและแนวคิดประติมากรรมไทย

- ประติมากรรมไทยแบบประเพณี
- ประติมากรรมยุคหัวเลี้ยวหัวต่อหรือยุคปรับตัว
- ประติมากรรมไทยร่วมสมัย

ประติมากรรมไทยแบบประเพณี

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ ลงมาเป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นด้วยอิทธิพลความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริง แสดงออกทั้งประติมากรรมรูปเคารพ ประติมากรรมแบบเล่าเรื่องและประติมากรรมแบบลวดลาย มีรูปแบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่ทำสืบต่อกันมา ซึ่งแสดงในงานประติมากรรม

- งานประติมากรรมไม่ว่าจะแสดงรูปทรงใด เทวดา มนุษย์ สัตว์ หรือ ลวดลายทำขึ้นด้วยความเชื่อที่ว่าเป็นสิ่งแทนความเป็นจริง แนวความคิดการแสดงออกจึงเป็นแบบลักษณะประดิษฐ์ มีความงามเหนือภาวะความเป็นจริง
- ความเชื่อเรื่องศาสนาเป็นของสูง ดังนั้นแนวความคิดในการเลือกวัสดุ และเครื่องตกแต่งประติมากรรมเพื่อศาสนา เพื่อแทนความเป็นจริง จึงต้องเป็นของสูงค่า หรือทำให้รู้สึกสูงค่า

ประติมากรรมยุคหัวเลี้ยวหัวต่อหรือยุคปรับตัว

เป็นช่วงที่อิทธิพลวิทยาการจากตะวันตกเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความเชื่อและแนวความคิดในการสร้างประติมากรรมในยุคนั้นเริ่มขยายตัวจากการรับใช้ศาสนา เป็นการรับใช้สังคมและประเทศชาติด้วยการแสดงภาพเหมือนบุคคล

ประติมากรรมไทยร่วมสมัย

เป็นประติมากรรมที่สะท้อนความเชื่อและแนวความคิดส่วนตัวของ
ประติมากรเอง เป็นผลกระทบจากความรวดเร็วของเทคโนโลยีการ
สื่อสาร รูปแบบของลัทธิทางศิลปะเกิดขึ้นอย่างมากมายในยุโรปและ
อเมริกา เกิดรูปแบบแปลกๆใหม่ๆ ส่วนมากเป็นรูปแบบนามธรรม

วัตถุประสงค์ประติมากรรมไทย

- ประติมากรรมรูปเคารพ
- ประติมากรรมตกแต่ง
- ประติมากรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ประติมากรรมรูปเคารพ

วัตถุประสงค์เพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาในทางศิลปะด้วยงานศิลปกรรม ประติมากรรมที่สร้างด้วยความเลื่อมใสทางศาสนามีลักษณะดังนี้

- ประติมากรรมรูปบุคคล
 - เทวรูปต่างๆเป็นรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์
 - พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์เป็นรูปเคารพในพุทธศาสนาเถรวาท
 - พระพุทธรูปที่เป็นรูปเคารพในพุทธศาสนาวัชรยาน

- ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์
 - รูปดอกบัว เป็นเครื่องหมายแห่งการประสูติ
 - รูปบัลลังก์และต้นโพธิ์ เป็นเครื่องหมายแห่งการตรัสรู้
 - รูปธรรมจักรและกวางหมอบ เป็นเครื่องหมายแห่งการปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตมฤคทายวัน
 - รูปสถูป เป็นเครื่องหมายแห่งปรินิพพาน

ประติมากรรมตกแต่ง

- ประติมากรรมลอยดล่าย
- ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ
- ประติมากรรมแบบเล่าเรื่อง

ประติมากรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอย

- ประติมากรรมตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้
- ประติมากรรมเครื่องอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- ประติมากรรมเครื่องเล่น
- ประติมากรรมเครื่องตกแต่งชั่วคราว

ศิลปหัตถกรรมไทย

- ความหมายและการสร้างสรรค์
- ขอบข่ายของศิลปหัตถกรรม

ความหมายและการสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรม

- หัตถกรรม (craft) หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือของมนุษย์ แสดงออกถึงความชำนาญของผู้ผลิต ในขั้นแรกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ต่อมามีการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบ การใช้วัสดุ และกรรมวิธีการผลิตมาโดยตลอดเป็นเวลานานนับพันปี จนเป็นงานศิลปะที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยและมีคุณค่าความงามจนแยกไม่ออก จึงเรียกว่า “ศิลปหัตถกรรม”

- มนุษย์รู้จักทำหัตถกรรมเป็นครั้งแรกโดยทำเครื่องมือหินกะเทาะ ใช้เป็นเครื่องมือและกะเทาะเปลือกเมล็ดพืช
- ปรับปรุงวิธีทำเครื่องมือ โดยนำก้อนหินมาขัดให้มีรูปร่างเหมาะที่จะใช้สับหรือตัด แล้วนำมามัดผูกกับด้ามทำด้วยท่อนไม้หรือกระดูกสัตว์
- ทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า และเครื่องจักสาน เครื่องมือและเครื่องประดับ สิ่งของต่างๆที่ทำด้วยสำริด เหล็ก

เครื่องมือหินกะเทาะ ยุคหินเก่า

เครื่องมือหินกระเทาะ ยุคหินกลาง

ขวานหินขัด ยุคหินใหม่

ขวานสำริด ยุคสำริด

หม้อสามขา บ้านเก่า กาญจนบุรี

กลองมะโหระทึก ยุคสำริด

ขอบข่ายของศิลปหัตถกรรม

- งานหัตถกรรมกับงานสถาปัตยกรรม
- งานหัตถกรรมกับงานวิจิตรศิลป์สาขาทัศนศิลป์
- งานหัตถกรรมกับงานมัณฑนศิลป์
- งานศิลปหัตถกรรมกับงานประณีตศิลป์

งานหัตถกรรมกับงานสถาปัตยกรรม

- หัตถกรรมการก่อสร้างมีขอบเขตเฉพาะกรรมวิธีและฝีมือการทำเท่านั้น ไม่รวมการเลือกทำเลที่ตั้ง
- งานหัตถกรรมการก่อสร้าง หมายถึงงานช่างแต่ละแขนงที่มีส่วนร่วมในงานก่อสร้าง แต่มิได้ครอบคลุมลักษณะงานสถาปัตยกรรมทั้งหมด

งานหัตถกรรมกับงานวิจิตรศิลป์สาขาทัศนศิลป์

- งานวิจิตรศิลป์ถือความเป็นงานต้นฉบับ มีความคิดสร้างสรรค์ มีคุณค่าทางอารมณ์ เนื้อหา หรือรูปแบบมีความมุ่งหมายเพื่อแสดงความคิดหรือความประทับใจต่อสิ่งเร้า
- งานศิลปหัตถกรรมจะเป็นงานต้นฉบับหรืองานผลิตซ้ำก็ได้ มีจุดมุ่งหมายในการผลิตเพื่อการใช้สอย หรือเพื่อประดับตกแต่งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเพื่อการค้าความบันเทิงไม่จำเป็นต้องมาจากสิ่งเร้า แต่มาจากข้อมูลความต้องการทางตลาด หรือความต้องการใช้สอย

งานหัตถกรรมกับงานมัณฑนศิลป์

- งานมัณฑนศิลป์ต้องมองในแง่การออกแบบและผลสัมฤทธิ์ของการผลิตมากกว่าจะมองในแง่กรรมวิธีการผลิต
- งานหัตถกรรมต้องถือกรรมวิธีการผลิตเป็นสำคัญ

งานศิลปหัตถกรรมกับงานประณีตศิลป์

- หัตถศิลป์กินความกว้างกว่า ในแง่นี้คือ ถ้าเป็นสิ่งที่ทำขึ้นด้วยมือและมี ความงามก็คือศิลปหัตถกรรม แต่จะประณีตหรือไม่ก็ได้
- ประณีตศิลป์หมายรวมถึงการผลิตด้วยเครื่องจักร ถ้างดงามประณีตก็ จัดเข้าข่ายประณีตศิลป์

ประณีตศิลป์ไทย

- ประณีตศิลป์ที่ทำด้วยวัสดุต่างๆ
- ประณีตศิลป์เกี่ยวกับผ้า

ประณีตศิลป์เป็นศิลปหัตถกรรมที่ส่วนใหญ่หมายถึงวัตถุหรือศิลปวัตถุที่มีขนาดค่อนข้างเล็ก

- อาจจะจำลองจากของจริงที่มีคุณค่าในด้านความงาม
- สร้างสรรค์โดยช่างฝีมือที่มีฝีมือสูง
- มีความละเอียดประณีต
- มีแนวทางในการสร้างสรรค์และการออกแบบที่เหนือกว่าช่างฝีมือโดยทั่วไป
- มักจะทำขึ้นเป็นการเฉพาะเพื่อการใช้สอยของกลุ่มบุคคลผู้มีศักดิ์

ประณีตศิลป์ที่ทำด้วยวัสดุต่างๆ

- ประณีตศิลป์ประเภทงานโลหะ
- ประณีตศิลป์ประเภทหินและแก้วผลึก
- ประณีตศิลป์ประเภทงา
- ประณีตศิลป์ประเภทไม้แกะสลัก
- ประณีตศิลป์ประเภทปูนปั้น
- ประณีตศิลป์ประเภทเครื่องมุก
- ประณีตศิลป์ประเภทประดับกระจก
- ประณีตศิลป์ประเภทประดับกระเบื้องเคลือบ

ประณีตศิลป์ประเภทงานโลหะ

โลหะที่นำมาใช้งานประเภทประณีตศิลป์ของไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีโลหะหลายชนิด ที่นิยมกันมากได้แก่ ทอง เงิน และโลหะผสม เช่น นาก สัมริด ซึ่งโลหะแต่ละชนิดก็จะมีวิธีการนำมาใช้ ตลอดจนหน้าที่ใช้สอยที่แตกต่างกันออกไปเป็นหลายระดับด้วยกัน

- งานโลหะรูปพรรณ
- งานแกะและสลักคุณ

ประณีตศิลป์ประเภทหินและแก้วผลึก

ประณีตศิลป์ที่ทำจากหินและแก้วผลึก ใช้วิธีการแกะหินและแก้วผลึกให้เป็นรูปทรงต่างๆโดยทั่วไปมักจะทำเป็นเครื่องประดับร่างกาย พระพุทธรูปขนาดเล็กๆ ทั้งแบบนูนและลอยตัว ตลอดจนเครื่องประดับ ตกแต่งสถาปัตยกรรมจำลอง ตลับหรือสถูปขนาดเล็กสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเพื่อนำเอาไปบรรจุไว้ในกรุตามเจดีย์ และแกะสลักเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก

ประณีตศิลป์ประเภทงา

ประณีตศิลป์ที่ทำจากการนำงาช้างซึ่งมีรูปลักษณะที่ดีมาใช้ โดย
เอางาทั้งสองท่อนมาแกะสลักให้เป็นลวดลายหรือรูปทรงที่เป็นเรื่องราว
ต่างๆ การแกะสลักงาในลักษณะนี้จะต้องทำกันอย่างละเอียดและ
ประณีต บางครั้งก็แกะและฉลุให้ลึกและซ้อนกันหลายชั้น การแกะสลัก
งาที่เป็นท่อนนี้ส่วนใหญ่มักจะทำขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธรูปบูชาต่อองค์
พระพุทธรูปภายในพระอุโบสถ พระวิหาร ตลอดจนจนมณฑปซึ่ง
ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญต่างๆ

ประณิตศิลป์ประเภทไม้แกะสลัก

ประณิตศิลป์ประเภทไม้แกะสลักในที่นี้ จะพิจารณาเฉพาะในส่วน
ของงานซึ่งทำหน้าที่ประดับตกแต่งโดยจะเน้นการแสดงออกในลักษณะ
ที่ประณีตงดงาม เพิ่มคุณค่าให้แก่งานสถาปัตยกรรม ครุภัณฑ์และ
เครื่องใช้เหล่านั้น

ประณีตศิลป์ประเภทปูนปั้น

- ประณีตศิลป์ประเภทปูนปั้นนี้ อาจกล่าวได้ว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประดับตกแต่งโดยเฉพาะ เน้นให้เห็นถึงความประณีตงดงาม คุณค่าทางด้านศิลปะที่สมบูรณ์

ประณิตศิลป์ประเภทเครื่องมุก

ประณิตศิลป์ประเภทเครื่องมุกเป็นงานที่มีกระบวนการทำและขั้นตอนที่ละเอียดประณิตเป็นอย่างมากต้องเตรียมงานล่วงหน้าในแทบทุกขั้นตอน

ประณิตศิลป์ประเภทระดับประจก

ประณิตศิลป์ประเภทระดับกระจกนี้ ปรากฎร่องรอยหลักฐานว่า
ได้มืการทำขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีวิธีการนำเอากระจกสี
ต่างๆ มาตัดให้เป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อใช้ประดับตกแต่งองค์ประกอบในพื้นที่
ส่วนต่างๆของตัวสถาปัตยกรรม ผสมผสานกับการปิดทองส่วนที่เป็นตัว
ลาย

ประณีตศิลป์ประเภทประดับกระเบื้องเคลือบ

งานประณีตศิลป์ประเภทประดับกระเบื้องเคลือบนี้ ปราบกฐ
หลักฐานร่องรอยมาก่อนแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มี
จุดมุ่งหมายหลักเพื่อการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

ประณีตศิลป์เกี่ยวกับผ้า

- ประณีตศิลป์ประเภทผ้าปัก
- ประณีตศิลป์ประเภทผ้ายก
- ประณีตศิลป์ประเภทผ้าจก
- ประณีตศิลป์ประเภทผ้าเขียนทอง

มหาวิทยาลัยสยาม
Siam University

หมวดวิชาศึกษาทั่วไป >> <http://elearning.siam.edu>

Q & A

แบบฝึกหัดบทที่ 4

1. ความเชื่อเป็นมูลเหตุให้เกิดความคิดริเริ่มและเป็นแนวทางการสร้างงาน ประติมากรรม ทั้งแนวทางตามจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วัสดุ เทคนิคและวิธีการ ตลอดจนคุณค่าที่ปรากฏรวมทั้งหน้าที่และค่านิยมของ ประติมากรรมมีประติมากรรมแบบใดบ้าง
2. ประติมากรรมไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอความเชื่อทางศาสนาเป็น หลักใหญ่ เป็นการรับใช้ศาสนาด้วยผลงานประติมากรรม แสดงออกใน รูปของประติมากรรมได้กี่ประเภทอะไรบ้าง
3. ศิลปะหัตถกรรมหมายถึงอะไร พร้อมยกตัวอย่างศิลปะหัตถกรรมที่มีอยู่ ในปัจจุบันมาพอสังเขป

4. งานประณีตศิลป์ที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยในช่วงเวลาต่างๆ เท่าที่พบ
นั้นทำด้วยวัสดุต่างๆ ดังนั้นเพื่อความสะดวกในการศึกษาและพิจารณา
อาจจำแนกเป็นประเภทตามวัสดุที่นำมาใช้ทำประณีตศิลป์ได้เป็น
ประเภทอะไรบ้าง
5. ประณีตศิลป์เกี่ยวกับผ้าในประเทศไทยมีอะไรบ้างยกตัวอย่างมาพอ
สังเขป